

UWAGI ANALITYCZNE

Gospodarstwa domowe

W województwie pomorskim w maju 2002 r. spisano 755,2 tys. gospodarstw domowych, o 15,1% więcej niż w grudniu 1988 r. Liczba gospodarstw domowych w miastach wynosiła 557,3 tys. i zwiększyła się o 14,8% w stosunku do grudnia 1988 r., zaś na wsi - 197,9 tys. i wzrosła o 16,2%.

Jak wynika z przedstawionych danych liczba gospodarstw domowych w miastach była blisko 3 razy większa niż na wsi. Wiąże się to przede wszystkim z tym, że w miastach mieszka więcej ludności niż na wsi oraz że gospodarstwa w miastach są zdecydowanie mniejsze. Na wsi częściej występuje model gospodarstwa tworzonego przez rodziny mieszkające w tym samym mieszkaniu (domu rodzinnym) i utrzymujące się z pracy w rodzinnym gospodarstwie rolnym.

Tabl. 1. Gospodarstwa domowe i ludność

Miasta, wieś	Gospodarstwa domowe			Ludność w gospodarstwach domowych			Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym	
	1988	2002		1988	2002		1988	2002
	w tys.		1988=100	w tys.		1988=100	1988	2002
O g ó ł e m	655,9	755,2	115,1	2055,3	2156,9	104,9	3,13	2,86
Miasta	485,7	557,3	114,8	1411,4	1465,4	103,8	2,91	2,63
Wieś	170,2	197,9	116,2	643,9	691,5	107,4	3,78	3,50

W województwie pomorskim znajduje się 5,7% krajowej liczby gospodarstw domowych. Wzrost liczby gospodarstw w okresie międzypisowym miał miejsce przede wszystkim w powiatach: kartuskim (o 29,3%), gdańskim (o 28,7%), puckim (o 24,1%) i wejherowskim (o 22,5%), natomiast spadek wystąpił jedynie w Sopocie (o 4,1%).

Wielkość gospodarstw domowych

W 2002 r. w skład gospodarstw domowych wchodziło 2156,9 tys. osób (98,9% ludności województwa), czyli o 101,6 tys. osób (4,9%) więcej niż w 1988 r. Liczba ludności w gospodarstwach wzrosła zarówno w miastach, jak i na wsi, odpowiednio: o 54,0 tys. i o 47,7 tys. (o 3,8% i o 7,4%).

Wielkość gospodarstw domowych – mierzona średnią liczbą osób w gospodarstwie – zmniejszyła się z 3,13 osoby w 1988 r. na 2,86 osoby w 2002 r. W 2002 r. gospodarstwo domowe w miastach tworzyło średnio 2,63 osoby, natomiast na wsi 3,50 osób, podczas gdy w 1988 r. odpowiednio: 2,91 i 3,78 osób.

Porównując wielkość gospodarstw domowych w latach 1988 i 2002 należy zwrócić uwagę na duży wzrost (o 6,3 punktu) odsetka gospodarstw tworzonych przez jedną osobę. Tak duże zmiany w strukturze gospodarstw jednoosobowych mogą być konsekwencją stosunkowo dużego „przepływu” osób z obiektów zbiorowego zakwaterowania do własnych, bądź wynajmowanych mieszkań. Dotyczy to takich grup ludności jak studenci czy mieszkańcy hoteli pracowniczych, którzy przemieszczali się w związku z nauką lub pracą. Powstawaniu gospodarstw jednoosobowych sprzyja także odkładanie decyzji dotyczących zawierania małżeństw.

Poza gospodarstwami jednoosobowymi wzrósł także nieznacznie (o 1,5 punktu) odsetek gospodarstw dwuosobowych. Jednocześnie w 2002 r. zmniejszył się odsetek gospodarstw trzyosobowych i większych (spadek o 7,8 punktu).

Biorąc pod uwagę liczbę osób tworzących gospodarstwa domowe sytuacja w miastach i na wsi jest zróżnicowana. W miastach najczęściej występowały gospodarstwa jednoosobowe (prawie co czwarte gospodarstwo), podczas gdy na wsi – gospodarstwa czteroosobowe. Na terenach wiejskich częściej niż w miastach występowały gospodarstwa domowe duże, pięcioosobowe i większe. Na wsi stanowiły one 26,4% ogółu gospodarstw, podczas gdy w miastach – 9,5%.

Tabl. 2. Gospodarstwa domowe według liczby osób

Miasta, wieś	Ogółem w tys.	Liczba osób w gospodarstwie domowym			
		1	2	3 – 4	5 i więcej
		w odsetkach			
1988					
O g ó ł e m	655,9	17,7	21,5	43,7	17,1
Miasta	485,7	19,6	23,1	45,4	11,9
Wieś	170,2	12,2	16,8	38,9	32,1
2002					
O g ó ł e m	755,2	24,0	23,0	39,0	14,0
Miasta	557,3	27,0	24,8	38,7	9,5
Wieś	197,9	15,8	18,1	39,7	26,4

W poszczególnych powiatach wystąpiły różnice w strukturze gospodarstw domowych według wielkości, zwłaszcza gdy porównania dokonuje się z uwzględnieniem przekroju miasto - wieś. Największe gospodarstwa, zarówno na terenie miast, jak i wsi, odnotowano w powiecie kartuskim (składające się odpowiednio z 2,99 osoby w miastach i 3,71 osoby na wsi). Najmniejsze gospodarstwa występowały w miastach na prawach powiatu: Sopocie (2,18 osoby), Gdańsku (2,45 osoby), Gdyni (2,48 osób); natomiast największe w gminach: Brusy (4,06 osoby), Chmielno (3,96 osoby), Lipusz (3,92 osoby), Linia (3,88 osoby), Dziemiany (3,85 osoby).

Skład rodzinny gospodarstw domowych

Spośród wszystkich gospodarstw domowych 561,2 tys. (74,3%) było tworzonych przez co najmniej jedną rodzinę. W tej grupie 531,5 tys. stanowiły gospodarstwa jednorodzinne (94,7% ogółu gospodarstw rodzinnych). Liczba gospodarstw dwurodzinnych wynosiła 28,4 tys., czyli 5,1%. Gospodarstwa domowe składające się z trzech i większej liczby rodzin – 1,4 tys., występują stosunkowo rzadko (stanowiły 0,2 % ogółu gospodarstw rodzinnych), przede wszystkim na wsi.

Tabl. 3. Gospodarstwa domowe według składu rodzinnego

Miasta, wieś	Ogółem w tys.	Gospodarstwa domowe			
		jednorodzinne	dwurodzinne	trzy i więcej rodzinne	nierodzinne
		w odsetkach			
O g ó ł e m	755,2	70,4	3,7	0,2	25,7
Miasta	557,3	68,2	3,0	0,1	28,7
Wieś	197,9	76,6	6,0	0,3	17,1

Odsetek gospodarstw nierodzinnych w ogólnej liczbie gospodarstw domowych wyniósł 25,7% i był większy w miastach (28,7%) niż na wsi (17,1%).

Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego

Spośród 755,2 tys. gospodarstw domowych 72,4 tys., tj. 9,6% stanowiły gospodarstwa z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej). W 2002 r. zamieszkiwało w nich 283,9 tys. osób, tj. 13,2% ogółu ludności wchodzącej w skład gospodarstw domowych. Na wsi było 58,9 tys. omawianych gospodarstw, a w miastach 13,5 tys. Gospodarstwa domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) zamieszkałe na wsi stanowiły 29,8% ogółu gospodarstw wiejskich, czyli praktycznie prawie co trzecie użytkowało gospodarstwo rolne.

Gospodarstwo domowe z użytkownikiem indywidualnego gospodarstwa rolnego (działki rolnej) składało się przeciętnie z 3,9 osób, przy czym większe było na wsi (4,1 osób) niż w miastach (3,4 osób).

Gospodarstwa domowe według cech głowy gospodarstwa

W 61,0 % ogółu gospodarstw domowych głową gospodarstwa są mężczyźni w wieku 30 – 54 lat pozostający w związku małżeńskim.

Porównując stan cywilny głowy gospodarstwa domowego w zależności od płci można zauważyć istotne różnice. W przypadku gdy głową gospodarstwa byli mężczyźni 80,3% z nich było żonatyh pozostających w związku małżeńskim, 9,5% stanowili kawalerowie, a 10,2% pozostali, czyli żonaci nie pozostający w związku małżeńskim, wdowcy, rozwiedzeni i separowani. Wśród kobiet będących głowami gospodarstw domowych 36,7% stanowiły mężatki, 33,4% - wdowcy, a pozostałe - 29,9%.

Jeżeli głową gospodarstwa była osoba nie pozostająca w związku małżeńskim, to najczęściej tworzyła gospodarstwo jednoosobowe.

Gospodarstwa domowe, w których głową gospodarstwa były osoby pozostające w związku małżeńskim, składały się najczęściej z 2-4 osób. Znalazło to wyraz w przeciętnej liczbie osób - 3,62 w gospodarstwach reprezentowanych przez mężczyznę i 3,45 - przez kobietę.

Biorąc pod uwagę poziom wykształcenia najczęściej głową gospodarstwa domowego były osoby z wykształceniem średnim i niższym (81,0%). Najwięcej gospodarstw domowych było reprezentowanych przez osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym - 26,7%. Były to największe gospodarstwa – składały się przeciętnie z 3-4 osób. Gospodarstwa cztero- i więcej osobowe stanowiły 46,2% ogółu omawianych gospodarstw.

Źródła utrzymania gospodarstw domowych

W 2002 r. dla większości gospodarstw domowych w województwie głównym źródłem utrzymania były dochody z pracy, w tym 50,3% gospodarstw utrzymywało się z pracy poza rolnictwem. Wskaźnik ten plasuje województwo pomorskie na pierwszym miejscu wśród województw.

Tabl. 4. Gospodarstwa domowe według głównego źródła utrzymania

Miasta, wieś	Ogółem w tys.	W tym głównym źródłem utrzymania są					
		dochody z pracy		niezarobkowe źródło			na utrzymaniu
		poza rolnic- twem	w rolnictwie	emerytury	renty	pozostałe	
		w odsetkach					
O g ó ł e m	755,2	50,3	3,8	21,7	13,0	5,7	4,2
Miasta	557,3	52,6	0,5	23,2	12,2	4,9	5,1
Wieś	197,9	43,9	13,1	17,6	15,1	8,0	1,8

W miastach dochody z pracy poza rolnictwem stanowiły źródło utrzymania dla 52,6% ogółu gospodarstw, na wsi dla 43,9%. Natomiast praca w rolnictwie była źródłem utrzymania tylko dla 3,8% ogółu gospodarstw domowych (w miastach – 0,5% i na wsi – 13,1%).

Liczną zbiorowość gospodarstw domowych stanowiły gospodarstwa, których główne źródło utrzymania pochodziło z niezarobkowego źródła (40,4%). Na wsi występował nieco wyższy odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych – 40,7%, a w mieście – 40,3%. Wśród tych gospodarstw najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa utrzymujące się z emerytur i rent – 34,7% ogółu gospodarstw domowych w województwie.

W spisie 2002 po raz pierwszy wyodrębniono oddzielnie gospodarstwa domowe utrzymujące się z dochodów z własności oraz pozostające głównie na utrzymaniu. Gospodarstwa pozostające na utrzymaniu stanowiły 4,2% ogółu gospodarstw. Oznacza to, że osoby tworzące gospodarstwo nie posiadały własnych źródeł dochodu (bądź posiadane środki były niewystarczające) i pozostawały wyłącznie lub głównie na utrzymaniu osób spoza ich gospodarstwa. Większy odsetek gospodarstw domowych pozostających na utrzymaniu występował w miastach niż na wsi.

W skali województwa obserwuje się duże zróżnicowanie źródeł utrzymania gospodarstw domowych. Zwraca uwagę dość wysoki odsetek gospodarstw utrzymujących się z pozostałych niezarobkowych źródeł (np. z zasiłku dla bezrobotnych, pomocy społecznej), zwłaszcza na wsi. Gospodarstwa takie stanowiły aż 8,0% ogółu gospodarstw na wsi.

Rodziny w gospodarstwach domowych

W ostatnich spisach rodziny były wyłaniane wyłącznie spośród ludności wchodzącej w skład gospodarstw domowych. W obiektach zbiorowego zakwaterowania nie ustalano stosunków pokrewieństwa między osobami. Związane to było przede wszystkim z niewielką liczbą osób mieszkających w tych obiektach i jeszcze mniejszą liczbą rodzin.

W spisie 2002 – ze względu na znaczne zmiany społeczno-gospodarcze obserwowane w naszym kraju zostały spisane także rodziny w gospodarstwach zbiorowych.

W 2002 r. liczba rodzin w województwie wynosiła 592,4 tys. (co stanowi 5,7% krajowej liczby rodzin), w tym 70,1% zamieszkiwało w miastach.

Typy rodzin

Z uwagi na przemiany zachodzące w ciągu ostatniego dziesięciolecia w społeczeństwie polskim uznano za zasadne uwzględnienie obok dotychczasowych czterech typów rodzin (małżeństw bez dzieci, małżeństw z dziećmi, samotnych matek z dziećmi i samotnych ojców z dziećmi) dwóch nowych: partnerów bez dzieci i partnerów z dziećmi.

Tabl. 5. Rodziny według typów

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś
W tysiącach			
O g ó ł e m	592,4	415,1	177,3
Małżeństwa bez dzieci	126,5	96,2	30,3
Małżeństwa z dziećmi	333,2	219,2	114,0
Partnerzy bez dzieci	5,8	4,7	1,1
Partnerzy z dziećmi	8,1	5,5	2,6
Matki z dziećmi	105,5	79,7	25,8
Ojcowie z dziećmi	13,3	9,8	3,5
W odsetkach			
O g ó ł e m	100,0	100,0	100,0
Małżeństwa bez dzieci	21,4	23,2	17,1
Małżeństwa z dziećmi	56,2	52,8	64,3
Partnerzy bez dzieci	1,0	1,1	0,6
Partnerzy z dziećmi	1,4	1,3	1,5
Matki z dziećmi	17,8	19,2	14,5
Ojcowie z dziećmi	2,2	2,4	2,0

Dominującym typem rodziny były małżeństwa z dziećmi – 333,2 tys. Stanowiły one (podobnie jak w całym kraju) 56,2% wszystkich rodzin. Odsetek małżeństw z dziećmi był większy na wsi - 64,3% niż w mieście - 52,8% (w kraju odpowiednio: 60,8% i 53,2%).

Drugim pod względem liczebności typem rodziny były małżeństwa bez dzieci, stanowiły one 21,4% (w kraju 22,7%) wszystkich rodzin. Odsetek tych małżeństw z kolei był większy w mieście (23,2%) niż na wsi (17,1%).

Nowym typem rodzin, uwzględnionym po raz pierwszy w spisie 2002 byli partnerzy, którzy stanowili 2,3% rodzin w województwie (w kraju ok. 2%). W miastach tworzyli oni 2,4% rodzin, podczas gdy na wsi 2,1%. Ponad połowę rodzin partnerskich stanowiły rodziny z dziećmi.

Dane spisu na temat dzieci w rodzinach dotyczyły grupy wiekowej od 0 do 24 lat pozostających na utrzymaniu, zamieszkujących z jednym lub z obojgiem rodziców w rodzinach niepełnych. Na podstawie spisu 2002 ustalono, że rodziny z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu stanowiły 59,7% wszystkich rodzin w województwie. W całej zbiorowości rodzin z dziećmi na utrzymaniu najliczniejszą grupę stanowiły rodziny z dwojgiem dzieci – 39,8% lub z jednym dzieckiem – 37,8%.

Spośród wszystkich typów rodzin utrzymujących dzieci najwyższy udział miały małżeństwa – ponad 78% ogółu rodzin, 32,9% z nich utrzymywało 1 dziecko, 42,5% – 2 dzieci, a 24,6% – 3 dzieci i więcej.

Tabl. 6. Rodziny w gospodarstwach domowych według liczby dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu w rodzinie i typu rodziny

Wyszczególnienie	Rodziny z dziećmi ogółem	Rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu	Rodziny z dziećmi do lat 24 pozostających na utrzymaniu			
			razem	o liczbie dzieci		
				1	2	3 i więcej
w tys.			w odsetkach			
O g ó ł e m	460,1	106,6	353,5	37,8	39,8	22,4
Małżeństwa	333,2	56,4	276,8	32,9	42,5	24,6
Partnerzy	8,1	0,7	7,4	49,7	28,6	21,7
Samotne matki	105,5	42,4	63,1	56,1	30,1	13,7
Samotni ojcowie	13,3	7,1	6,2	56,4	29,4	14,2
Miasta	314,2	77,1	237,2	42,6	41,1	16,3
Małżeństwa	219,2	40,2	179,0	37,5	44,7	17,8
Partnerzy	5,5	0,5	5,0	54,1	28,8	17,0
Samotne matki	79,7	31,1	48,6	58,2	30,6	11,2
Samotni ojcowie	9,8	5,2	4,6	60,9	29,2	9,9
Wieś	145,9	29,5	116,4	28,1	37,1	34,8
Małżeństwa	114,0	16,2	97,8	24,4	38,7	36,9
Partnerzy	2,6	0,2	2,4	40,6	28,0	31,4
Samotne matki	25,8	11,3	14,5	49,2	28,6	22,2
Samotni ojcowie	3,5	1,9	1,6	43,5	30,0	26,6

Rodziny partnerów stanowiły 2,1% rodzin z dziećmi na utrzymaniu, z czego ponad 67% zamieszkiwało w miastach. Najczęściej stanowiły rodzinę z 1 dzieckiem – 49,7% przypadków.

W przekroju terytorialnym obserwuje się znaczne zróżnicowanie diety rodzin. W miastach dominowały nadal rodziny z 1 dzieckiem – 42,6%, na wsi odsetek ten był znacznie niższy – 28,1%. Z kolei rodzina wielodzietna, tzn. z 3 dzieci i więcej pozostających na utrzymaniu, występowała częściej na wsi. Odsetek takich rodzin na wsi wyniósł 34,8%, podczas gdy w miastach – 16,3%.

Rodziny niepełne

Narodowy Spis Powszechny 2002 wykazał, że w 2002 r. było 118,8 tys. rodzin niepełnych. Udział matek z dziećmi w strukturze ogółu rodzin wynosił 22,9% a ojców – 2,9%. Zdecydowana większość rodzin niepełnych - 75,3% mieszkała w miastach.

Należy rozróżnić rodziny niepełne z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu i rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu. W tym drugim przypadku w rodzinie albo nie ma dzieci w wieku 0-24 lat, albo dzieci w wieku poniżej 25 lat mają własne źródło utrzymania i nie pozostają na utrzymaniu rodzica (zwykle dotyczy to dzieci w wieku 15-24 lat).

Tabl. 7. Rodziny niepełne z dziećmi i bez dzieci do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu według stanu cywilnego rodzica.

Stan cywilny rodzica	Ogółem			Miasta			Wieś		
	liczba rodzin razem	bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu	z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu	liczba rodzin razem	bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu	z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu	liczba rodzin razem	bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu	z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu
W tysiącach									
O g ó ł e m	118,8	49,5	69,3	89,5	36,3	53,2	29,3	13,2	16,1
Matki z dziećmi ...	105,5	42,4	63,1	79,7	31,1	48,6	25,8	11,3	14,5
W odsetkach									
Zamężne (razem) ...	24,6	6,7	36,6	25,5	7,5	37,1	21,7	4,5	35,2
spisane bez męża niepozostające w związku małżeńskim	19,4	4,5	29,4	20,3	5,2	29,9	16,7	2,7	27,7
.....	5,2	2,2	7,2	5,3	2,3	7,2	5,0	1,8	7,5
Panny	14,0	3,1	21,4	13,5	3,2	20,1	15,7	2,7	25,8
Wdowy	36,8	72,0	13,2	32,8	66,8	11,1	49,1	86,2	20,2
Rozwiedzione	22,5	16,2	26,7	25,7	19,9	29,4	12,5	6,0	17,5
Separowane	0,6	0,3	0,8	0,6	0,3	0,7	0,5	0,1	0,8
Nieustalony	1,6	1,8	1,4	1,9	2,3	1,6	0,5	0,4	0,6
W tysiącach									
Ojcowie z dziećmi	13,3	7,1	6,2	9,8	5,2	4,6	3,5	1,9	1,6
W odsetkach									
Żonaci (razem)	24,3	13,8	36,4	25,7	14,7	38,0	20,5	11,2	31,5
spisani bez żony niepozostające w związku małżeńskim	19,5	10,7	29,5	21,0	11,6	31,6	15,1	8,0	23,5
.....	4,9	3,1	6,8	4,7	3,1	6,4	5,4	3,2	8,0
Kawalerowie	4,6	1,6	8,1	4,6	1,9	7,6	4,8	1,1	9,3
Wdowcy	50,6	67,8	31,1	45,8	63,1	26,4	64,1	80,7	44,5
Rozwiedzeni	17,5	13,3	22,2	20,3	16,1	25,1	9,4	5,9	13,6
Separowani	0,5	0,3	0,8	0,5	0,3	0,8	0,4	0,2	0,6
Nieustalony	2,4	3,2	1,5	3,1	4,0	2,0	0,7	1,0	0,4

Rodziny niepełne bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu

Spośród ogółu rodzin niepełnych 49,5 tys., tj. 41,7% z nich nie miało dzieci do lat 24 na utrzymaniu; w miastach - 36,3 tys., na wsi - 13,2 tys.

Na wsi przeważały rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu - 45,0%, podczas gdy w miastach stanowiły one 40,6%. Liczba rodzin bez dzieci na utrzymaniu wiąże się z wiekiem rodzica, a precyzyjniej - z okresem życia, w którym rodzina pełna zmienia się w niepełną. Należy podkreślić, że w rodzinach bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu 99,0% matek i 99,5% ojców było w wieku 40 lat i więcej. To, jak się wydaje, tłumaczy, że są to rodziny z dziećmi w wieku 25 lat lub więcej albo młodszymi, ale mającymi własne źródła utrzymania.

Wśród matek nie mających dzieci w wieku do lat 24 na utrzymaniu, najliczniejszą zbiorowość stanowiły wdowy - 72,0%, z tego 66,8% w miastach i 86,2% na wsi. Drugą grupę matek bez dzieci stanowiły osoby rozwiedzione, a ich udział w zbiorowości rodzin matek bez dzieci na utrzymaniu wy-

niósł 16,2% (w miastach – 19,9%, natomiast na wsi – 6,0%). W sumie kobiety owdowiałe lub rozwiedzione stanowiły 88,2% ogółu matek bez dzieci na utrzymaniu (w miastach 86,7%, a na wsi 92,2%).

Nieco odmienny był stan cywilny ojców tworzących rodzinę niepełną z dziećmi, ale nie utrzymujących żadnego z nich. Najczęściej byli to wdowcy – 67,8%, znacznie rzadziej rozwiedzeni – 13,3% lub żonaci ale spisani bez żony 10,7% - z różnych względów przebywającej w innej miejscowości, albo ze względów mieszkaniowych przebywającej oddzielnie.

Rodziny niepełne z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu

Ze względu na potrzeby polityki społecznej wobec rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji bytowej przedmiotem szczególnego zainteresowania są rodziny niepełne z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu. W 2002 r. spisano 69,3 tys. takich rodzin. Stanowiły one ponad połowę – 58,3% ogółu rodzin niepełnych, w miastach - 59,4%, a na wsi 55,0%.

Rodziny matek z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu stanowiły 91,0% ogółu rodzin niepełnych. Spośród wszystkich matek największą grupę – 29,4% (18,5 tys.) stanowiły mężatki pozostające w związku małżeńskim, ale spisane bez męża. Można oczekiwać, że w znacznej liczbie przypadków małżonkowie spisani oddzielnie, po ustaniu przyczyn rozłąki, zamieszkają razem. W przypadku 7,2% kobiet ich małżeństwo rozpadło się, aczkolwiek nie przeprowadzono rozwodu lub separacji.

Wśród kobiet z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu największą grupę samotnych matek stanowiły osoby rozwiedzione – 26,7%, głównie mieszkanki miast, a rzadziej panny – 21,4% i wdowy – 13,2%. Na wsi panny znacznie częściej w porównaniu z wdowami i rozwiedzionymi tworzyły rodziny niepełne.

Największą grupę samotnych ojców z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu stanowili wdowcy – 31,1%, zdecydowanie dominujący na wsi – 44,5%. Na drugim miejscu znaleźli się ojcowie żonaci, „samotni” tylko dlatego, że zostali spisani bez żony. Następną grupę stanowili rozwiedzeni, których odsetek jest znacznie wyższy w miastach.

Osoby o stanie cywilnym separowana i separowany stanowią stosunkowo niewielką grupę samotnych rodziców z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu (po 0,8% omawianych rodzin).

Oznacza to, że główną przyczyną powstawania rodzin niepełnych jest rozpad związku małżeńskiego na skutek zgonu jednego z małżonków lub rozwodu oraz bardzo rzadko separacji faktycznej lub prawnej (orzekanej przez sądy od 2000 r.).

Dzieci w gospodarstwach domowych

W rodzinach wyłonionych spośród osób wchodzących w skład gospodarstw domowych spisano 834,2 tys. dzieci, w miastach żyło 521,8 tys. dzieci, a na wsi 312,4 tys..

Na utrzymaniu rodzin było 635,2 tys. dzieci w wieku poniżej 25 lat, z tego 390,8 tys. w miastach i 244,4 tys. na wsi. Przeciętna liczba dzieci na utrzymaniu wynosiła 1,80; w miastach – 1,65, na wsi – 2,10. Przeciętna liczba dzieci pozostających na utrzymaniu rodzin pełnych wyniosła w małżeństwach z dziećmi – 1,88, a w rodzinach partnerów – 1,77. Natomiast przeciętna liczba w rodzinach niepełnych

– w przypadku matek z dziećmi wyniosła 1,49, a w przypadku ojców - 1,42. Zmniejszenie się ogólnej liczby dzieci, a także dzieci pozostających na utrzymaniu rodziców wiąże się niewątpliwie ze znaczącym spadkiem liczby urodzeń, obserwowanym od początku lat dziewięćdziesiątych.

Największa liczba dzieci w wieku 0–24 lata pozostających na utrzymaniu (519,3 tys.) żyła w rodzinach typu małżeństwo z dziećmi. Stanowiły one 81,8% ogółu dzieci pozostających na utrzymaniu (w miastach 78,5%, a na wsi 87,0% dzieci). Drugim typem rodzin pod względem liczby dzieci były rodziny samotnych matek – przebywało w nich 14,8% dzieci w wieku 0 – 24 lat pozostających na utrzymaniu. W rodzinach partnerów przebywało 2,1% dzieci, a samotnych ojców – 1,4%.

Rodziny z jednym dzieckiem stanowiły 46,9%, z dwójką dzieci – 35,7%, a z trojgiem lub większą liczbą dzieci – 17,4% omawianych rodzin. Struktura rodzin według liczby dzieci różniła się w zależności od typu rodziny. Jedno dziecko posiadały przede wszystkim rodziny niepełne (samotni ojcowie i samotne matki), blisko 55% rodziny partnerskie, a jedynie 42,1% rodziny małżeńskie. Rodziny mieszkające w miastach miały przeciętnie mniej dzieci na utrzymaniu (1,65) w porównaniu z ludnością mieszkającą na wsi (2,10 dzieci). Na wsi przeważały rodziny pełne mające na utrzymaniu troje lub większą liczbę dzieci. W rodzinach niepełnych oraz w rodzinach wszystkich typów w miastach troje lub większą liczbę dzieci na utrzymaniu ma niewielki odsetek rodzin.

Tabl. 8. Rodziny z dziećmi w gospodarstwach domowych oraz liczby dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu oraz typu rodziny

Typ rodziny	Rodziny z dziećmi ogółem	Rodziny bez dzieci do lat 24 na utrzymaniu	Rodziny według liczby dzieci do lat 24 pozostających na utrzymaniu				Przeciętna liczba dzieci do lat 24
			razem	1	2	3 i więcej	
			w tysiącach		w odsetkach		
O g ó l e m	460,1	106,6	353,5	46,9	35,7	17,4	1,80
Małżeństwa	333,2	56,4	276,8	42,1	38,4	19,5	1,88
Partnerzy	8,1	0,7	7,4	54,5	27,4	18,1	1,77
Samotne matki	105,5	42,4	63,1	64,7	25,9	9,4	1,49
Samotni ojcowie	13,3	7,1	6,2	69,2	23,2	7,6	1,42
Miasta	314,2	77,1	237,2	51,8	35,9	12,3	1,65
Małżeństwa	219,2	40,2	179,0	47,2	39,2	13,6	1,71
Partnerzy	5,5	0,5	5,0	58,7	27,3	14,0	1,63
Samotne matki	79,7	31,1	48,6	66,5	25,9	7,6	1,44
Samotni ojcowie	9,8	5,2	4,6	72,8	22,3	4,9	1,34
Wieś	145,9	29,5	116,4	36,8	35,3	27,9	2,10
Małżeństwa	114,0	16,2	97,8	33,0	37,0	30,0	2,17
Partnerzy	2,6	0,2	2,4	45,7	27,7	26,6	2,05
Samotne matki	25,8	11,3	14,5	59,0	26,1	14,9	1,66
Samotni ojcowie	3,5	1,9	1,6	58,8	25,9	15,3	1,66

Rodziny z dziećmi w wieku 13–24 lata kontynuującymi naukę

Spośród 353,5 tys. rodzin z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu wyodrębniono grupę 199,5 tys. rodzin z dziećmi wieku 13 – 24 lata. Ta subpopulacja była rozpatrywana pod kątem czynników determinujących podejmowanie przez dzieci dalszego kształcenia na poziomie ponadpodstawowym.

Porównanie struktury dla miast i wsi wskazuje na niewielkie zróżnicowanie. W miastach w rodzinach z jednym dzieckiem w wieku 13 – 24 lata na utrzymaniu, 86,4% dzieci kontynuowało naukę, zaś na wsi 81,2% dzieci. Nie podjęły dalszego kształcenia dzieci z 12,9% rodzin w miastach oraz 18,0% rodzin na wsi. Wśród rodzin z dwojgiem i więcej dzieci uczyło się przynajmniej jedno dziecko w 97,1% rodzin w miastach i w 95,9% na wsi.

Większe dysproporcje dotyczyły nauki wszystkich dzieci z rodzin z dwojgiem i większą liczbą dzieci. W miastach w 76,7% rodzin uczyły się wszystkie dzieci, zaś na wsi 66,6%. Przedstawione dane dla rodzin z 2 i większą liczbą dzieci stanowią pewne uśrednienie. Pogłębiając analizę można przyrzeć się tej subpopulacji w zależności od liczby dzieci. W miastach w rodzinach z dwojgiem dzieci –obydwoje uczyło się w przypadku 78,9% rodzin, zaś na wsi w 71,8%. Żadne dziecko nie podejmowało dalszej nauki w 3,0% rodzin w miastach i 5,0% rodzin na wsi. Dla rodzin większych – z trojgiem dzieci lub z czworgiem i więcej dzieci, różnice między miastem a wsią były podobne.

Powyższa analiza wskazuje, że liczba dzieci w rodzinie wpływa na zróżnicowanie odsetka rodzin z dziećmi kontynuującymi naukę, zarówno w miastach jak i na wsi, co może się wiązać z trudniejszą sytuacją materialną rodzin wielodzietnych. Wydaje się jednak, że znaczącym czynnikiem różnicującym jest typ rodziny. Zgodnie z powszechnymi odczuciami w rodzinach pełnych (małżeństwa lub partnerzy z dziećmi) dzieci częściej podejmują dalszą naukę, niż w rodzinach niepełnych (matka lub ojciec z dziećmi).

Dane dla województwa ogółem pokazują, że w 86,1% rodzin pełnych z jednym dzieckiem – dziecko kontynuowało naukę, zaś w rodzinach niepełnych w 80,4%. Im więcej było dzieci na utrzymaniu w rodzinie, tym większe było zróżnicowanie między rodzinami pełnymi a niepełnymi. W rodzinach pełnych z dwojgiem dzieci obydwójce dzieci uczyło się w 77,5% rodzin, a w 69,6% rodzin niepełnych. Podobnie kształtowała się struktura w rodzinach wielodzietnych – z trojgiem lub czworgiem i więcej dzieci.

Tabl. 9. Rodziny z dziećmi w wieku 13–24 lata według typu rodziny i liczby dzieci kontynuujących naukę

Wyszczególnienie	Ogółem			Miasta			Wieś		
	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne
O g ó ł e m (w tys.)	199,5	166,2	33,3	136,1	110,3	25,8	63,4	55,9	7,4
W odsetkach									
Rodziny z 1 dzieckiem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczącym się	84,9	86,1	80,4	86,4	87,5	82,3	81,2	82,6	72,4
nie uczącym się	14,3	13,2	18,6	12,9	11,8	16,6	18,0	16,6	26,7
Rodziny z 2 dzieci	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	96,2	96,6	93,6	96,8	97,2	94,7	94,9	95,4	90,4
w tym oboje	76,5	77,5	69,6	78,9	80,1	72,1	71,8	72,8	62,5
żadne nie uczy się	3,7	3,3	6,2	3,0	2,7	5,1	5,0	4,5	9,5
Rodziny z 3 dzieci	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	98,3	98,5	96,0	98,5	98,9	95,8	98,0	98,2	96,2
w tym wszystkie	62,0	63,4	49,5	66,2	67,7	54,6	58,1	59,5	43,2
żadne nie uczy się	1,7	1,4	3,9	1,4	1,1	3,9	1,9	1,7	3,8

Tabl. 9. Rodziny z dziećmi w wieku 13–24 lata według typu rodziny i liczby dzieci kontynuujących naukę (dok.)

Wyszczególnienie	Ogółem			Miasta			Wieś		
	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne
Rodziny z 4 dzieci	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	99,4	99,5	98,6	99,5	99,6	99,2	99,3	99,5	98,0
w tym wszystkie	39,8	40,7	31,8	46,6	48,0	38,6	36,6	37,6	26,1
żadne nie uczy się	0,6	0,5	1,1	0,5	0,4	0,8	0,6	0,5	1,3

U w a g a. W tablicy pominięto rodziny, w których brak jest danych o liczbie uczących się dzieci.

Szczególnie niekorzystna sytuacja występowała wśród rodzin niepełnych zamieszkałych na wsi. Wśród rodzin wiejskich z jednym dzieckiem, dziecko kontynuowało naukę w 72,4% rodzin, podczas gdy w miastach w 82,3% rodzin. Rodziny niepełne na wsi z dwojgiem i większą liczbą dzieci podejmującymi dalszą naukę stanowiły 56,4% wszystkich rodzin niepełnych na wsi, w miastach 69,6%.

Innym czynnikiem, którego wpływ na strukturę rodzin z dziećmi kontynuującymi naukę badano w spisie był poziom wykształcenia rodziców. Wyodrębniono rodziny, w których co najmniej jedno z rodziców miało wykształcenie średnie lub wyższe oraz pozostałe rodziny. W rodzinach z jednym dzieckiem o wyższym poziomie wykształcenia rodziców uczyło się 89,9% dzieci, w pozostałych rodzinach 76,9%. W rodzinach z dwojgiem i więcej dzieci uczyły się wszystkie odpowiednio z 82,1% i 60,6% rodzin. Podobna prawidłowość utrzymuje się, niezależnie od typu rodziny, liczby dzieci oraz miejsca zamieszkania.

Tabl. 10. Rodziny z dziećmi w wieku 13-24 lat według poziomu wykształcenia rodziców, typu rodziny i liczby dzieci kontynuujących naukę

Wyszczególnienie	Rodziny, w których przynajmniej jedno z rodziców ma wykształcenie średnie			Pozostałe rodziny		
	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne	ogółem	rodziny pełne	rodziny niepełne
O g ó ł e m (w tys.)	119,4	101,0	18,3	80,1	65,2	15,0
	W odsetkach					
Rodziny z 1 dzieckiem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczącym się	89,9	90,6	87,0	76,9	78,4	71,5
nie uczącym się	9,3	8,8	11,9	22,2	20,7	27,4
Rodziny z 2 dziećmi	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	98,1	98,2	97,2	93,2	93,9	89,5
w tym oboje	83,8	84,3	79,6	65,3	66,5	58,3
żadne nie uczy się	1,8	1,7	2,7	6,7	6,0	10,2
Rodziny z 3 dziećmi	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	99,1	99,2	98,3	97,6	98,0	94,8
w tym wszystkie	73,5	74,4	63,1	52,6	54,0	42,4
żadne nie uczy się	0,8	0,8	1,4	2,4	2,0	5,1
Rodziny z 4 dziećmi	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
uczy się przynajmniej jedno	100,0	100,0	100,0	99,2	99,3	98,3
w tym wszystkie	61,6	62,3	51,2	31,6	32,1	28,3
żadne nie uczy się	-	-	-	0,8	0,7	1,3

U w a g a. W tablicy pominięto rodziny, w których brak jest danych o liczbie uczących się dzieci.

Reasumując, najmniejszy wpływ na zróżnicowanie struktury rodzin z dziećmi kontynuującymi naukę ma miejsce zamieszkania. Obserwowany znaczny wzrost migracji z miasta na wieś oraz niewątpliwie rosnące aspiracje zawodowe przynajmniej części młodzieży wiejskiej powodują, że – w aspekcie podejmowania dalszej nauki przez dzieci – maleją różnice między rodzinami zamieszkałymi w mieście a rodzinami wiejskimi.

Pozostałe czynniki – typ rodziny i liczba dzieci wyraźnie wpływają na możliwości zapewnienia dzieciom warunków do dalszej nauki. Wydaje się, że bardzo duże znaczenie ma poziom wykształcenia rodziców. Szczegółowe dane pokazują, że im wyższy poziom wykształcenia osiągnęli rodzice, tym wyższy jest odsetek przypadków, że wszystkie dzieci kontynuują naukę na poziomie ponadpodstawowym.

Rodziny w gospodarstwach zbiorowych

W spisie 2002 – po raz pierwszy od 24 lat – wyodrębniano rodziny w gospodarstwach zbiorowych. Z założenia ograniczono badanie tylko do niektórych rodzajów obiektów zbiorowego zakwaterowania: domów studenckich i asystenckich, hoteli pracowniczych, domów pomocy społecznej dla emerytów i osób starszych, domów pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi i obiektów dla bezdomnych.

Tabl. 11. Rodziny w gospodarstwach zbiorowych według rodzaju obiektu zbiorowego zakwaterowania i typu rodziny

Wyszczególnienie	Ogółem	Rodzaj obiektu					
		domy studenckie	hotele pracownicze	domy pomocy społecznej dla		schroniska dla bezdomnych, noclegownie	pozostałe obiekty zbiorowego zakwaterowania
				emerytów i osób starszych	samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi		
W liczbach bezwzględnych							
Ogółem	566	228	174	24	31	47	62
Małżeństwa	381	169	132	23	1	11	45
Partnerzy	58	28	14	-	2	7	7
Matki z dziećmi	122	30	26	1	28	28	9
Ojcowie z dziećmi	5	1	2	-	-	1	1
W odsetkach							
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Małżeństwa	67,3	74,1	75,9	95,8	3,2	23,4	72,6
Partnerzy	10,2	12,3	8,0	-	6,5	14,9	11,3
Samotne matki	21,6	13,2	14,9	4,2	90,3	59,6	14,5
Samotni ojcowie ...	0,9	0,4	1,1	-	-	2,1	1,6

Ogółem w gospodarstwach zbiorowych spisano 566 rodzin, w tym ponad 40% stanowiły rodziny zamieszkałe w domach studenckich i asystenckich, prawie 31% w hotelach pracowniczych, około 14% łącznie w domach dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi i w obiektach dla bezdomnych.

Wśród spisanych rodzin ponad 67% stanowiły małżeństwa (w tym blisko 36% małżeństw miało dzieci), prawie 22% samotne matki z dziećmi, 10% partnerzy i około 1% samotni ojcowie z dziećmi.

Najwięcej małżeństw było w domach dla emerytów i osób starszych (prawie 96%) w hotelach pracowniczych (blisko 76%). Samotne matki z dziećmi to głównie mieszkanki domów pomocy społecznej dla samotnych kobiet w ciąży lub z małymi dziećmi.

Związków partnerskich stosunkowo najwięcej było w obiektach dla bezdomnych (prawie 15%) oraz w domach studenckich i asystenckich (ponad 12%).

Ogółem w rodzinach w gospodarstwach zbiorowych było 506 dzieci (w tym do 24 lat pozostających na utrzymaniu – 435), co oznacza, że przeciętnie na jedną rodzinę przypadało prawie jedno dziecko.